

Dr. D. HANNEMA

Kasteel Weldam

GOOR(O.)

16 Maart 1954

Zie ook onder Koenigs [K]

Den Heer Directeur van het
Museum Boijmans
Rotterdam

Waarde Heer

In uw jaarverslag over 1952, ook in de agenda 1954 lees ik dat de collectie Koenigs in 1940 aan de Stichting geschonken werd. Dit is foutief en moet zijn 1941. In het voorwoord van de catalogus van de tentoonstelling te Parijs in de Bibl.Nat. staat het reeds verkeerd terwijl het toch goed staat in het jaarverslag van het Museum over 1941, in het voorwoord van mijn catalogus van de collectie van Beuningen en in het voorwoord van de catalogus voor de tentoonstelling in het Petit Palais.

Mag ik eens vernemen hoe U daaraan komt?

Ik voeg hierbij een beknopt overzicht van de geschiedenis van de collectie Koenigs. U wilt dit wel in het archief van het Museum bewaren.¹

Dat in Boymans geen Breitner tentoonstelling werd ingericht is niet zoo merkwaardig. De Rotterdamse kunstkring heeft in mijn tijd 2x het werk van Breitner laten zien.

Ik hield er niet van om in herhaling te vervallen.

Ten slotte heb ik van de Heer Roëll vernomen dat het Stedelijk Museum te Amsterdam een zelfde soort affaire als U met de Toorop tekening heeft loopen. De Heer Roëll had in oorlogstijd een tekening van Van Gogh gekocht, welke later uit Joodsch bezit afkomstig bleek te zijn. De Heer Sandberg weigert echter de tekening af te staan. Ik zou in ieder geval maar eens goed laten onderzoeken of de tekening werkelijk gestolen is en niet door de familie verkocht werd. Dergelijke gevallen doen zich nogal eens voor.

Met vr-gr,

D.Hannema

¹ Hannema beschrijft de gang van zaken rond de Koenigs collectie in verband met 2 andere claims; "Godsvertrouwen" van Jan Toorop in het museum Boijmans en een van Gogh tekening uit Joodsch bezit in het Stedelijk museum van Amsterdam, om zo de Koenigs collectie van een mogelijke claim te vrijwaren.

De collectie Koenigs

In 1935

In 1935, bij de opening van het nieuwe Museum Boymans werd de collectie Koenigs in bruikleen gegeven aan de Gemeente Rotterdam.

Financieele omstandigheden noopten de verzamelaar zijn collectie op neutraal terrein onder te brengen.²

De connectie die ik reeds jaren met de heer Koenigs had, de bewondering die wij beiden voor Rubens en Jeroen Bosch koesterden, het nieuwe Kunstmuseum dat in Rotterdam³ gebouwd werd, deden de heer Koenigs ertoe besluiten Boymans te verkiezen boven andere musea in den lande.

In 1940

Begin 1940⁴ werden de financiële omstandigheden⁵ van de Heer Koenigs dusdanig dat door de Bank een liquidatie van de kunstverzameling geëischt werd.⁶ Koenigs bracht mij hiervan op de

² Franz Koenigs bracht zijn collectie bij het museum Boijmans omdat zijn collectie museale propties had aangenomen en het niet langer verantwoordelijk was de tekeningen thuis te houden en te verzorgen. Het nieuwe museum met een nieuw prentenkabinet was de gelegenheid om zijn collectie onder te brengen bij het museum Boijmans. Het overeengekomen bruikleen 2 april 1935 gaat drie maanden vooraf aan de kredietovereenkomst met de 'Bank' en is voor tenminste 10 jaar. Met de 'Bank' wordt de bank Lisser & Rosenkranz in Joods eigendom/beheer bedoeld. De verhouding tussen Franz Koenigs en de bank Lisser & Rosenkranz was dusdanig dat dergelijke condities niet waren gesteld – zoals het contract ook aangeeft wordt er verwezen naar het museum omdat de collectie zich daar al in bruikleen bevond. De financiële omstandigheden van Franz Koenigs is een naoorlogs verzinsel van het museum om het eigen fouten gedrag, de Nazi overtuiging en het financiële tekortkomen van Van Beuningen bij Franz Koenigs neer te leggen om zo een eventuele claim op de collectie aftezekeren. Pas in februari 1940 werd het museum bekend met een zeker 'Joods' belang in de collectie. Kennelijk is dit feit voor Nazi sympathisant en anti semiet Hannema denigrerend; waardoor hij zich gerechtigd acht samen met van Beuningen hun voordeel te doen; na de oorlog zet hij de verzamelaar Franz Koenigs weg als financieel armlastig, als dat dit de reden zou zijn van Franz Koenigs om zijn collectie bij het museum onder te brengen. Hannema laat in dit statement de Nazi-dreiging weg; vanuit Hannema's perspectief is dit logisch, hij ervaarde de Nazi's niet als zodanig en trad in hun dienst. Vandaag wordt het financiële 'onvermogen' door de Nederlandse Staat (Josefine Leistra) de Restitutie Commissie in RC 1.6 en het formele standpunt van de huidige museum directeur zelfs teruggebracht naar 1931.

³ Tegelijkertijd met het Boijmans was het Haags Gemeente Museum in aanbouw; Franz Koenigs had meer affiniteit met het Boijmans. In 1930 had Dirk Hannema van Franz Koenigs "De Verloren Zoon" van Jeroen Bosch voor het Museum gekocht en in 1934 stelde het Oude Boijmans in het Schielandhuis nog twee tentoonstellingen samen uit de Franse en Rembrandt tekeningen uit de verzameling van Franz Koenigs.

⁴ 19 Juli 1939 met de oprichting van de stichting museum Boijmans begonnen de onderhandelingen over de schenking van F.Koenigs. Om de collectie voor Hitler veilig te stellen moest deze in permanent bezit van het museum overgaan.

hoogte en ik deelde mede dat ik alles zou doen om de collectie voor Rotterdam te behouden.⁷ Daartoe wendde ik mij dadelijk tot de Heeren van Beuningen en van der Vorm met de bedoeling haar voor de Stichting Museum Boymans te verwerven.⁸ Voor de verzameling, zoals die in Boymans in bruikleen was, werd een bedrag van 1 ½ miljoen gulden gevraagd.⁹ De Heer van Beuningen voelde er eerst weinig voor, omdat ["]tekeningen toch maar opgeborgen worden." Tenslotte kon ik hem na meerdere bezoeken, van de belangrijkheid der zaak overtuigen.

Terwijl de Heer van der Vorm nog bezig was een oplossing voor de Stichting te zoeken¹⁰, vertrok de Heer van Beuningen naar Amsterdam en kocht voor 1 miljoen gulden alle in

⁵ Van "De dusdanig financiële omstandigheden van Franz Koenigs" was geen sprake. Financiële omstandigheden dienen als "De dreiging van de Nazi's werd dusdanig" gelezen te worden. Hannema die het Duizendjarigrijk voorgestaan heeft - en de oorlog verloren had zal een Nazi dreiging niet willen erkennen.

⁶ De Bank eiste geen liquidatie van de kunstverzameling; maar is op advies van Franz Koenigs als Bank van Joodse origine in liquidatie getreden om zo uit de greep van het Nazi regime te blijven en de oorlog door te komen. Dit is gelukt. In volledige samenspraak volgens 'Fiducia cum amico' is er tot vervoer van de Collecties besloten.

⁷ Vanwege de aanstaande oorlogsdreiging kon de schenking/met een deel betaling niet meer gerealiseerd worden en besloot Franz Koenigs de collectie naar het Buitenland te vervoeren. Aan het verzoek om de collectie vervoersklaar te maken gaf Hannema geen gehoor.

⁸ Franz Koenigs had de wens te willen schenken al aangekondigd maar wachtte met het regelen ervan op de oprichting van de Stichting van het Museum Boijmans die 19 juli 1939 geïnstalleerd werd, waarna de onderhandelingen begonnen. Franz Koenigs wilde zijn collectie schenken met een bijdrage van de Stichting van het Museum Boijmans, quid pro quo, deze bijdrage zou van de heren van der Vorm en D.G. van Beuningen 'het schenkersduo' komen. 'Grootvorst aan de Maas' door prof. H. van Wijnen p.302- 303.

⁹ De Collectie werd zo schrijft Hannema op 13 maart 1940 aan van der Vorm en 21 maart 1940 aan D.G. van Beuningen aangeboden voor f 2.2 miljoen. "Daarbij waren eerst niet inbegrepen de belangrijke 19^e eeuwse Fransche teekeningen, wat thans wel het geval is." Rodeboek att.9.

¹⁰ De heer van der Vorm, was voor kolenzaken op reis in Engeland en had een volmacht aan Hannema afgegeven. Gezamenlijk hebben Hannema en van Beuningen van der Vorm buiten spel gezet. Zie 'Grootvorst aan de Maas' door H. van Wijnen; Hoofdstuk 37: "D.G. ontdoet zich van een rivaal." p.296 Vervolgens geeft Hannema in zijn brief van 13 en 21 maart (Rodeboek att 9) aan: "mijn taxatie kan laag genoemd worden. Bij eventueelen verkoop van een gedeelte der collectie zou ik daarom een andere maatstaf willen aanleggen. H. van Wijnen verbindt in 'Grootvorst' p.301-302 de volgende interpretatie hieraan: "Deze laatste mededeling is op drie gronden opmerkelijk: in de eerste plaats omdat hier voor het eerst de optie van *verkoop* ter sprake komt, in de tweede plaats omdat Hannema klaarblijkelijk uiteenlopende maatstaven hanteert en in de derde plaats omdat Hannema de verkoopoptie alleen met Van Beuningen, en niet met van der Vorm, bespreekt. De toespeeling op een eventuele verkoop van een gedeelte van de Koenigscollectie is geen freudiaanse vergissing, maar een welbewuste afwijking van het oorspronkelijke plan om de collectie te kopen en in haar geheel aan de Stichting Museum Boijmans te schenken. Op 21 maart 1940, de datum waarop Hannema's brief aan van Beuningen gedateerd is, is het oorspronkelijke plan dus al niet meer van kracht en is het bestek uitgezet op kopen en verkopen. Van Wijnen zegt hier vervolgens over: "Dit betekent dat Hannema, die met het uitdrukkelijke mandaat van de in Engeland verblijvende van der Vorm over de aankoop onderhandelt, van het afgesproken plan is afgeweken, zonder zijn mandataris daarvoor om toestemming te vragen. Verkopen ook al betreft het maar een deel, is niet wat Hannema met Van Beuningen en Van der Vorm heeft afgesproken. De laatste heeft ingestemd

Boymans aanwezige tekeningen benevens van de schilderijen de vier panelen van Jeroen Bosch, het landschap van Rubens, de drie Kruisen, de schets Engeland en Schotland benevens de schetsen van de Torre della Parada, allen van Rubens.¹¹ Alle andere schilderijen o.a. De grote Diana van Rubens, vielen buiten deze transactie en werden door de Heer Koenigs vóór de oorlog apart verkocht.¹² De geheele affaire had eenige maanden¹³ voor het uitbreken van de oorlog, in Mei 1940, plaats.

met het voorstel de collectie samen met Van Beuningen in haar geheel voor het museum te kopen. Over verkopen van een deel van de collectie is daarbij niet gesproken.” p 302. De wens en motivatie van Franz Koenigs, eigenaar van de collectie worden hier door van Wijnen niet besproken, deels omdat van Wijnen niet begrepen heeft dat Franz Koenigs, gezien zijn vraagprijs, zelf meer dan de helft van de collectie schenkt. De motivatie van Franz Koenigs om tot een schenking in het midden van de alom heersende nazi dreiging over te gaan wordt ook door van Wijnen onderkent. Dit is omdat vandaag de maatregelen tegenover Joden in het verlengde gesteld worden met Hitler’s wens een Groot Germaans Super Museum te bouwen die de grootste collectie van Europa zou tonen en zijn ideologische visie zou uitdragen. Deze ‘Hitler collectie voor Linz’ zou in de bezette gebieden uit privé collecties worden opgebouwd en niet uit museum bezit. Historisch is het onjuist te stellen of te denken dat Hitler deze Linz collectie ‘alleen’ uit Joodseigendom zou opbouwen, hij zou zijn collectie goedschiks of kwaadschiks uit de ‘mooiste’ kunst opbouwen die het Germaans Europa, ‘het Ariërvolk’ had voortgebracht om zo het belangrijkste museum in de wereld te scheppen. Hitler had in 1934 de door hem tot gedegenereerde verklaarde kunst uit de musea laten weg halen en ook deels laten vernietigen. Franz Koenigs had in mei 1938 drie van deze ‘Entartete’ schilderijen gekocht. Zelfs Grünewald was ‘Entartet’ en Rembrandt was tot een Joods schilder verklaard. Franz Koenigs vreesde dat hij onderdwang van Hitler zijn collectie zou moeten af te staan. Door voor die tijd de collectie in permanent bezit van het museum onder te brengen, zou deze veilig zijn. Natuurlijk kruisen de anti-joodse maatregelen Hitler’s rooftocht naar kunst. Veel grote verzamelaars en handelaren waren Joods en Hitler had het zo geregeld dat hij hun bezittingen rechtens kon toe-eigenen, maar een verzameling als van Franz Koenigs die bovendien uit “Duitsland” afkomstig was zou ook ‘opgeëist’ of ‘legaal’ gekocht kunnen worden, waar weigeren dan onmogelijk zou zijn. Het is deze reden die Franz Koenigs doet besluiten zijn collectie naar het buitenland te brengen, wanneer duidelijk wordt dat de schenking niet haalbaar is.

¹¹ Van Beuningen vertrok op vrijdagmiddag 5 april 1940 naar Amsterdam om de bank Lisser & Rosenkranz onder druk te zetten. Maar maandag 8 april vonden er nog onderhandelingen plaats. Dinsdag 9 april 1940, de dag dat Noorwegen en Denemarken bezet worden; heeft D.G. van Beuningen die ochtend bij hem thuis op de Parklaan 46, met Hannema en Goudstikker een bespreking. Goudstikker gaat terug naar Amsterdam en brengt aan Lisser & Rosenkranz mondeling “het ultimatum” over en Hannema die het bod en de aanpak van D.G. van Beuningen volledig ondersteund schreef het ultimatieve bod uit, wat om 16.30 uur bij Lisser & Rosenkranz afgeleverd werd en tot 10 uur die avond van kracht was. Hannema anders dan hij in dit statement weergeeft is volledig op de hoogte en steunt het plan van Van Beuningen. Bovendien heeft Hannema 13 maart 1940 (Rode boek att 9) in zijn brief aan van der Vorm het al over een verkoop van een deel van de Koenigscollectie.

¹² De kwestie van de schilderijen beschrijft Hannema in zijn brief van 8 april 1940 aan D.G. van Beuningen (Rodeboek att 12) als volgt: “dan zou de rest van ± 20 schilderijen wel van de hand gedaan kunnen worden. Zelfs zou ik willen adviseeren ook het Bad van Diana los te laten.” Op 19 April 1940 brengt Goudstikker het restant van 35 schilderijen naar zijn firma op de Herengracht 458. Deze schilderijen worden na Goudstikker’s vlucht; na de bezetting tussen Göring en Hitler verdeeld. Göring’s mannen, Gritzbach en Hofer bevriezen de F.Koenigs

In 1941

Bij het uitbreken van de oorlogshandelingen in Mei 1940 werd de gehele verzameling, zoals die door de Heer van Beuningen gekocht was, in de kelder van het Museum opgeborgen en wel op de meest veilige plaats onder de toren van het gebouw.¹⁴

Eind Juni, begin Juli 1941¹⁵, kreeg ik bezoek van de Heer van Beuningen met de mededeling dat hij geld nodig had en wel 1 ½ miljoen gulden, omdat hij een uitermate belangrijk schilderij gekocht had en geen liquide geldmiddelen had, aangezien hij in 1940 behalve de collectie Koenigs, daarna, even voor het uitbreken van de oorlog in Mei, de van Eyck uit de Cook collectie gekocht had voor ± 2 ½ miljoen gulden.¹⁶ Ik zou later wel vernemen wat dat voor een schilderij was. Het bleek, bij een (bezoek) dat ik in October 1941 bij hem in Vierhouten bracht, dat dit "het Avondmaal" was.¹⁷ Hij had dit doek in Juni van dit jaar gekocht bij Hoogendijk. Alleen Roëll kende en bewonderde het stuk.

Ik deelde hem mede dat ik deze gang van zaken betreurde en (verzocht) hem een andere oplossing te vinden en o.a. de mogelijkheid te onderzoeken of de Heer van der Vorm niet bereid zou zijn de verzameling ten behoeve van de Stichting te kopen.¹⁸ Er bleek echter niets

schilderijen met de gehele voorraad van Goudstikker als "Führervorbehalt" voor het Derde Rijk. Göring 'kocht' op deze manier 19 schilderijen uit de Koenigscollectie die op 10 juni 1940 in Carinhall afgeleverd werden. Göring betaalde voor de 19 schilderijen aan Alois Miedl fl 500.000,-. Miedl wordt door de Nazi's als tussenfiguur gebruikt, om de Joodse Goudstikker firma een arische status te geven, maar is onbevoegd. Alois Miedl verkoopt de 16 overgebleven schilderijen van F.Koenigs via prof. Hoffmann aan de Reichskanzlei. Rodeboek att. 63
¹³ "De geheele affaire" had precies één maand voor de invasie plaats op het moment dat er een onmiddellijk invasie verwacht werd en Nederland in doodsangst verkeerde. Zie Dr L. de Jong het Koninkrijk der Nederlanden tijdens de Tweede Wereldoorlog Deel 2 *Voorzorgsmaatregelen*; p 279-285; de schilderijen van Franz Koenigs werden na de bezetting tussen Göring en Hitler verdeeld.

¹⁴ De collectie was al eind augustus begin september 1939 door Hannema vanwege het uitbreken van de oorlog onder de toren en de directeurskamer opgeborgen. Zoals hij ook schrijft in zijn brief van 9 april 1940: "De schilderijen, die wegens oorlogsgevaar op verschillende plaatsen waren opgeborgen, worden bijeengebracht."

¹⁵ Hannema ontving het 'bezoek' van Van Beuningen met de mededeling dat hij geld nodig had nog voor de aankoop van de F.Koenigs collectie.

¹⁶ Van Beuningen had de F.Koenigs collectie nodig om de aankoop van schilderijen uit de Cook collectie te kunnen garanderen. Om deze rede werd van der Vorm aan de kant gezet, met de opbrengst van de F.Koenigscollectie wilde beide de aankoop van de Jan van Eyck realiseren. Hannema kreeg een schriftelijke bevestiging dat de Cook schilderijen later aan het Boijmans zouden komen. (GAR 181) Op 28 april 1940 had Peterich zijn eerste 'ontbijt' afspraak met Prof. Hans Posse de inkoper voor Hitler. De volgende dag, 29 april 1940 sloot Nathan Katz voor D.G.van Beuningen de deal voor 'de Jan van Eyck' op 3 miljoen gulden.

¹⁷ In Oktober 1941 zal dat ongetwijfeld "Het Avondmaal" zijn geweest. De Jan van Eyck uit de Cook Collectie was niet te zien; zij was door D.G.van Beuningen uit angst voor de Nazi's tussen de twee peilers van het hek van de oprijlaan van Vierhouten begraven. Hannema (met opzet) noemt het jaar 1941, de Koenigs collectie werd echter al een jaar eerder op 3 December 1940 aan Hitler verkocht.

¹⁸ Hannema zegt dit te betreuren terwijl hij instemde met het aan de kant zetten van Van der Vorm en met de verkoop van de Koenigscollectie aan Hitler om zo de Cook schilderijen te bemachtigen. Ook regelde Hannema een lening bij de Rotterdamse bank voor de 10% die

aan te doen te zijn. Zijn schoonzoon, de Heer Peterich ~~had-zich~~ was reeds met dr.Posse uit Dresden in verbinding ~~gesteld~~ en de transactie moest doorgaan.¹⁹ Ik kreeg de belofte dat alles wat niet verkocht werd aan de Stichting geschonken zou worden.²⁰ De Heren van Beuningen en Posse droegen Friedlaender op een taxatie te maken.²¹ Deze taxeerde alleen de teekeningen collectie op 3 ½ miljoen gulden.²² Voor 1 ½ miljoen gulden moest dus verkocht worden. Posse stond op de overdracht van de complete verzameling Duitse teekeningen.²³ Ik heb, na rijp beraad daartegenover gesteld, de complete collectie 19-de eeuwsche Fransche Teekeningen benevens de 16de eeuwsche Nederlandsche teekeningen.²⁴

Nathan Katz met de Jan van Eyck voor van Beuningen zou verdienen, omdat van Beuningen niet in staat was dit te betalen. (GAR 181)

¹⁹ Peterich had in opdracht van Van Beuningen moeten sonderen of een doorverkoop aan Hitler mogelijk was; hij deed dit voor de aanschaf van de F.Koenigs Collectie en voor de aanschaf van de Jan van Eyck uit de Cook collectie; zonder de verkoop van de F.Koenigs collectie kon van Beuningen geen Cook schilderijen kopen; na positieve berichtgeving van Peterich zette Van Beuningen zich in om de F.Koenigs collectie nog voor de invasie te bemachtigen.

²⁰ Welke druk kon Hannema op Van Beuningen uitoefenen om hem tot de belofte te dwingen de rest van de collectie na verkoop te schenken? Indien van Beuningen zoals Hannema, de RC in de RC 1.6 en Harry van Wijnen stellen de collectie rechtmatig ‘voorzichzelf’ had gekocht zou enige druk of dwang op Van Beuningen niet mogelijk zijn. Kennelijk kon Hannema druk uitoefenen op van Beuningen omdat deze de collectie van F.Koenigs helemaal niet voor zichzelf had gekocht maar aan de schenking van F.Koenigs die een waarde vertegenwoordigde van 4.5 miljoen een bijdrage had gegeven van f 1 miljoen, waardoor de collectie voor Nederland behouden was. Dat dit onder druk met een ultimatief bod in afwezigheid van Franz Koenigs was gebeurd, met de opzet om aan Hitler door te verkopen heeft Hannema enige macht over Van Beuningen gegeven, genoeg macht om na de verkoop aan Hitler de schenking van het restant af te dwingen. Van Beuningen was niet gerechtigd de schenking van Franz Koenigs waaraan hij had bijgedragen open te breken, tenzij van Beuningen zogenaamd voorzichzelf gekocht zou hebben. Hannema gaf van Beuningen rugdekking met de leugen “en toen kocht van Beuningen alles voor zichzelf.”

²¹ Max Friedländer zoals beschreven in de RC 1.35 Grijze boek p. ...was een oude bekende van Franz Koenigs die hem in 1939 naar Nederland had gehaald. Nadat Friedländer van 8 tot 15 mei 1940 door de Nederlanders geïnterneerd was en op 15 mei 1940 door de Nazi bezetter bevrijd werd, werd hij naar Mauthausen afgevoerd. D.G. Van Beuningen, Hans Tietje, Bruno Lohse en Walter Andreas Hofer vielen over elkaar om Göring te bewegen Max Friedländer vanwege zijn kunst-expertise inzake Nederlandse schilderskunst uit Mauthausen te bevrijden. (NIOD en het Göring report) De eerste opdracht die Max Friedländer kreeg was de Koenigs collectie taxeren voor de verkoop aan Hitler.

²² Max Friedländer taxeerde de tekeningen van Franz Koenigs stuk voor stuk (GAR NR181 Rotterdam) en kwam op 3 ½ miljoen uit. Dit taxatiebedrag is exclusief de twee Gabburri albums van meer dan 500 tekeningen van Fra Bartolomeo en de 6 Pirckheimer boeken. Van Beuningen bood via Peterich de gehele tekeningen collectie (exclusief de boeken) aan Hitler aan voor f 5.5 miljoen, er was geen restrictie van 1.5 miljoen, want van Beuningen had meer dan 3 miljoen nodig. Maart 1941 na levering van de F.Koenigs collectie, bood Van Beuningen voor 1.5 miljoen nog 19 schilderijen uit zijn eigen collectie aan Hitler aan.

²³ Het was Hannema die bepaalde dat de Duitse tekeningen verkocht moesten worden zie GAR NR 181

²⁴ Hannema roemt zichzelf de 19^e eeuwse Franse tekeningen behouden te hebben. Oorspronkelijk maakte deze tekeningen geen deel uit van de voorgenomen schenking van Franz Koenigs (Rodeboek Bijlage 9). Zij werden pas op 13 maart 1940 onderdeel van de schenking,

Om al het andere werd gedurende 4 maanden gemarchandeerd. Sommige bladen, zoals verschillende Rembrandt's (Staalmeesters, Saskia aan het venster, leeuw, 2 naaktfiguren en eenige landschappen) eenige grote Rubens bladen, de twee boeken met teekeningen van Fra Bartolomeo kon ik verduisteren evenals het geheel aan Spaansche teekeningen.

Omstreeks October 1941 was de zaak afgelopen.²⁵ De Heer van Beuningen hield woord en schonk alles aan de Stichting.²⁶ Zelf behield hij de Gentile Bellini, een Watteau tekening en een blad van Daumier. Bovendien schonk hij Peterich een Rembrandt tekening, een mansportret en Friedlaender een sepia tekening van G.B.Tiepolo, de heilige familie voorstellend.

Ook een aantal van de schilderijen schonk hij de Stichting te weten 4 werken van Jeroen Bosch en de schetsen voor de Torre della Parada van Rubens op de Narcissus na. Het landschap van Rubens benevens de drie kruisen en de schets Engeland en Schotland behield hij.

zie Hannema's schrijven. Ook de 16e eeuwse tekeningen zijn niet bijeen gebleven. Van Beuningen verkocht de twee tekeningen die Franz Koenigs in 1939 aan de wereld tentoonstelling in New York had uitgeleend en die nog steeds in de USA waren. "De Grote Vrouwenkop" van Dürer en "Maria Himmelfahrt" van Matthias Grünewald. Omdat de tekeningen niet geleverd konden worden vanwege hun verblijf in Amerika koos Posse als 'Ersatz' -vervanging van de twee tekeningen - een groot aantal tekeningen uit de Nederlandse 16^e eeuw. Deze zouden na de oorlog met de twee bijzondere tekeningen uit Amerika omgeruild worden. Zij geloofden in de goede afloop (voor de Nazi's) van de oorlog.

Deze 16^e eeuwse tekeningen bevinden zich nog in het Pushkinmuseum. De twee tekeningen die na de oorlog naar Nederland terugkwamen zijn aan D.G.van Beuningen teruggegeven.

²⁵ Op 3 December 1940 was de koop gesloten en verplichtte Posse zich, omdat de koop zo lang geduurd had voor 31 December 1940 te betalen. Op 12 December 1940 schreef Lammers aan Posse dat hij het geld van Hitler's Sonderkonto ad RM 1.857.800,- had overgemaakt aan de Rotterdamse Bank Vereniging ten name van D.G.van Beuningen. Het bedrag van 1.4 miljoen (f 100.000,- was eerder aan Lucas Peterich uitbetaald) werd echter door de Nederlandse clearing vastgehouden en kwam pas 21 februari 1941 vrij. (Koblenz Archief B 323)

²⁶ De vrijstelling van successierecht op schenkingen aan de Stichting Museum Boijmans werd door de Secretaris Generaal van Financiën bij missive van 12 april 1941, No 109, afdeling Indirecte Belastingen beslist artikel 82:2 van de successiewet, aangevuld op 28 juni 1941 No 58 afdeling Indirecte belastingen met kwijtschelding verleend op artikel 82 a. (Rodeboek att 40.)

Hoewel de Stichting 19 juli 1939 was opgericht kon op 9 april 1940 de schenkingsakte voor Franz Koenigs en van Beuningen nog niet opgemaakt worden, omdat men nog op deze vrijstelling wachtte. Van Beuningen maakte juni 1941 niet onmiddellijk gebruik van de vrijstelling om te schenken. Dat risico was te groot omdat hij op dat moment nog in volle onderhandelingen met Prof. Posse was over de verkoop van 19 van zijn schilderijen aan Hitler deze transactie kwam pas eind augustus 1941 rond waarna van Beuningen zijn schilderijen nog moest leveren. Bovendien veronderstelde Posse, zoals van Beuningen hem had laten weten, dat van Beuningen al enkele jaren *voor* de oorlog de collectie van Franz Koenigs had gekocht, om de Koenigscollectie op dat moment te schenken zou op zijn minst merkwaardig zijn en argwaan wekken. Tot 1942 blijft elke aankondiging van de schenking van de Koenigscollectie door Van Beuningen achterwege. Het is onduidelijk wanneer de schenkingsakte in Van Beuningen naam is opgemaakt. De heer J.N.A. van Caldenborgh die jarenlang voorzitter van de Stichting van het museum Boijmans is geweest meent dat de schenking van de Koenigscollectie gelijk met de verkoop van de van Beuningen collectie in 1958 gepasseerd is. Caldenborgh's vraag 'hoezo was er geen schenkingsakte van Franz Koenigs' is beantwoord doordat de vrijstelling van successierecht op schenkingen op 9 april 1940 nog niet afgegeven was.

Op deze wijze en niet anders kwam deze voor het Rotterdamsch Museum zoo uitermate belangrijke schenking tot stand in het jaar 1941.

D.Hannema 15 Maart 1954

19 maart 1954

Dr. D. Hannema
Kasteel Weldam
Goor.

Zeer geachte Heer Hannema,

Vriendelijk dank voor Uw brief van 16 Maart met de zo uitvoerige gegevens over de gang van zaken met betrekking tot de Koenigs schenking. Dat wij de datum 1940 hebben vermeld had een simpele reden: wij meenden dat reeds toen een dergelijke schenking in de bedoeling lag en beschouwden de in dat jaar begonnen transacties als inleiding op de definitieve overdracht aan de Stichting.²⁷ Wij zullen echter in vervolge de exacter datum 1941 aanhouden.²⁸

Wat de opmerking in de Breitner catalogus betreft over het feit dat het Museum tot nu toe geen Breitner tentoonstelling heeft gehad, hoop ik toch dat U dit niet op enigerlei wijze als critiek hebt uitgelegd. Wel geloof ik dat, al heeft ook na de oorlog de Kunstkring nogmaals een Breitner tentoonstelling gehouden, niet van een herhaling gesproken kan worden gezien de keuze en inrichting.

²⁷ J.C. Ebbinge Wubben trad een dag na de dood van Franz Koenigs op 7 mei 1941, in dienst van het museum Boijmans. Ongetwijfeld heeft Ebbinge Wubben destijds het een en ander opgevangen, (wat hij vandaag de dag niet zal willen herhalen) en gezien de datum is hij in begin 1940 uitgegaan van de schenking van Franz Koenigs met een bijdrage van D.G. van Beuningen, (en oorspronkelijk van der Vorm) zoals was overeengekomen.

²⁸ Uit de zin van Hannema: "mag ik eens vernemen hoe u daaraan komt?" en het antwoord van Ebbinge Wubben: "Wij zullen in vervolge de exacter datum 1941 aanhouden." is de autoriteit en invloed van de (ex) Nazi Hannema, de vroegere baas van Ebbinge Wubben duidelijk voelbaar.

Het geval Toorop “Godsvertrouwen” komt ter sprake op de a.s. Stichting vergadering. Het curatorium kan zich dan uitspreken over de te volgen gedragslijn.²⁹

Met vriendelijke groeten,

(J.C. Ebbinge Wubben)
Directeur.

²⁹ Het statement van Hannema over de Franz Koenigs collectie is in relatie tot de voorliggende claims ‘Godsvertrouwen’ van Jan Toorop in het Boijmans en de van Gogh tekening in het Stedelijk gemaakt. Het is duidelijk dat “Het Statement” slechts enkele feiten, n.m. correct weergeeft en dat de rest door Hannema verdraaid is om Van Beuningen, het Museum en bovenal zichzelf wit te wassen en van iedere medeplichtigheid uit te sluiten door zichzelf als slachtoffer van alles wat erom hem heen gebeurde af te schilderen.

- Hannema had in 1938 het eerste van Meegeren/Vermeer schilderij “de Emmaüsgangers” aangekocht, met v.n.m de steun van W. van der Vorm.
- Hannema zat in 1940 in het bestuur van de Nederlandse Kultuurraad (Rodeboek att 42)
- Na de verkoop van de Franz Koenigs tekeningen aan Hitler werd Hannema beloond met de positie van de Gemachtigde voor het Museumwezen en trad hij in 1942 in dienst van Arthur Seyss Inquart.
- Hannema wilde een Groot Centraal Germaans Museum bouwen naar Hitler’s ideaal beeld.
- Hannema geloofde in het Duizendjarigrijk

In mei 1945 had Hannema niet alleen de oorlog verloren, hij werd voor zijn collaboratie met de vijand in Scheveningen vastgezet en door het Rotterdams tribunaal gehoord, maar ook verloor Hannema zijn reputatie als kunstkenner met de vaststelling van de vervalsingen van Vermeer en met de vaststelling dat de Jan van Eyck ‘de Drie Maria’s aan het graf’ die door Göpel en Reijmers al als ‘Hubertus van Eyck’ werd aangeduid en waarvoor de F.Koenigscollectie werd verkocht, niet aan een van beide gebroeders van Eyck toe te schrijven is.

Hannema kon niet langer als directeur aanblijven, maar kreeg het beheer over Kasteel Weldam en later over Heino.

Franz Koenigs hoewel vermoord, had de oorlog gewonnen.

Niets anders kan de enorme haat en denigrerende houding ten aanzien van zijn collectie verklaren die Franz Koenigs postuum ten deel is gevallen en door het Boijmans tot vandaag uitgedragen wordt.